

OSMANLI İLE BATI DÜNYASI ARASINDAKİ

KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ *

Tülin Ayta*

ÖZET - Tarihin büyük imparatorlukları arasındaki Osmanlı, fethettiği topraklara kendi kültür ve sanatını ne ölçüde taşıdı ve kalıcı olabildi.

Diğer yanda, yabancı kültürler Osmanlı'yı nasıl ve hangi boyutlarda etkiledi. Bu etkiler devlet düzeni ve toplumda nasıl görüldü.

Kanımcıca, Osmanlı'da Batılılaşma hareketleri kadar, batı üzerinde Osmanlı tarzı bir etkinin varlığı da irdelenmelidir.

Oğuz Türkleri Kayı Boyundan gelen Osmanlı Hanedanı, 1299'da küçük Anadolu kasabası Söğüt'te tarih sahnesine çıktı. Güçlenerek devlet kimliği kazandı. Üç kıtaya yayılarak bir dünya imparatorluğuna dönüştü.

Şüphesiz ki, Osmanlı savaşlarla kazanılan topraklara kültürü, sanatı ve özellikle savaş teknolojisini götürdü. Zamanla, yabancı halklar ve Anadolu insanı heterojen bir tebaa oluşturdu. Böylece kültürel etkileşim ve başkalaşım görüldü. Fetihler uzak ülkelere yapıldıkça imparatorluk, batının Hıristiyan kültürü yanı sıra sanayi devriminin etkilerine maruz kaldı.

Bu arada 15.yy.da Avrupa'da Rönesans bilime karşı skolastik baskıları kaldırdı. Silah teknolojisini geliştirdi. Bu değişimler Osmanlı ve İslâm dünyasına karşı askeri üstünlük sağladı. 18.yüzyıla gelindiğinde, Batı üstünlüğünün etkileri ile Osmanlı dünyasında da batılılaşma hareketleri başladı.

Ancak Osmanlı, 624 yıllık dönemde giderek geriledi ve hakimiyetini kaybetti.

1923'de Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmasıyla sonlandı.

*Makale, Prof. Dr. Filiz Yenişehirlioğlu onuruna, Hacettepe Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Sanat Tarihi Bölümü tarafından düzenlenen "Osmanlı Dünyası'nda Kültürel Karşılaşmalar ve Sanatsal Yansımaları" Sempozyumu'nda sunulmuştur.

*Prof. Dr. , avtasan@hotmail.com; avtasan@gmail.com; www.tulinayta.com

SUMMARY - To what extent the Ottomans, one of the great empires in history, brought their culture and art to the lands they conquered or was their culture be permanent? Also how were the Ottomans influenced by others cultures ? Were the government organization and the people also influenced ?

In my opinion, we should examine the Ottomans' influence on the West as well as the Western influence on the Ottomans.

The Ottoman was first founded in a small Anatolian village called SOGUT by the descendent of the Oguz Yabgu in 1299 and became a State and an Empire later on spreading over three continents. Without a doubt the Ottomans brought their culture, art and weapons technology to these lands conquered by wars.

The cultural influence and transformation started with the foreign nationals integrating with the Anatolian people. As the Ottomans conquered the faraway lands, they were also positively affected by the industrial revolution as well the Western Christian culture.

In the meanwhile, the 15th century Europe lifted the ban and the scholastic pressures against science with Renaissance movement and got advanced in war technology.

As a result, they gained advantage against Ottomans. Beginning of the 18th century, a new movement started in the Ottoman world with a series of reforms and Westernization. However, the Ottoman Empire gradually declined and shrank in size, military power and wealth towards the end of their 624 years of ruling. This resulted in declaration of the Republic of Turkey in 1923.

Tülin AYTA

OSMANLI İLE BATI DÜNYASI ARASINDAKİ KÜLTÜREL ETKİLEŞİMİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

GİRİŞ – Sosyal toplulukların kendileri ve iç dinamiklerine özgü maddi ve manevi varlık ve değerlerin uyumlu bütünü olarak da tanımlanan **KÜLTÜR** dil, inanç, ahlâk kuralları, hukuk, sanat, örf-âdet-gelenek-görenek, aile yapısı manevi değerler bütünü olarak ifade edilmekte. Üretim, tüketim, fikir ve sanat eserleri, eğitim, yeme-içme, giyim-kuşam tarzları, ve bunların edinilmesinde yararlanılan teknolojiler ile uygulamada kullanılan araç-gereç tür ve seçenekler de toplumsal kültürün maddi boyutlarını teşkil etmektedir.

Kültürel değerler, kuşaklar arası geçişte bazı değişimlere uğrar. Farklı kültürler arası geçişlerde ise değişim daha belirgin hale gelir. Osmanlı Kültürü olarak tanımlanan değerler de bu çerçevede oluştu.

Önceleri Selçuklu kültür ve gelenekleri, Karahanlı ve Anadolu Selçukluları karmasıydı. Diğer Anadolu beyliklerinin de bu karışımı benimsemesiyle tutum ve davranışlar (örf), sosyal ilişkilerin düzenlenmesi, yönetim ve denetimi (âdet), aile, hukuk, inanç, gelenek, alışkanlıklar (görenek) gibi değerler Türk-İslâm kimliği çerçevesinde Osmanlıya hakim oldu. Kuruluşunda Anadolu Selçuklu Devletine bağlı bir Uç Beyliği olan Osmanlı Beyliği geleneksel Türk kültürü ve İslâmiyetin ruhânî değerleri ile sürece katıldı. İmparatorluk, klasik devlet kimliği kazandı. 16.yüzyılda da çok yönlü, zengin bir kültürel yapı kazandı.

OSMANLININ GELİŞİMİ – 624 yıl boyunca Osmanlı siyasi coğrafyasında 34 ülke yer aldı. Kuruluş sonrası sınırların genişlemeye başlamasıyla, Yükselme Dönemi 16.yy. üçüncü çeyreğe kadar sürdü. Sonraki 120 yıllık Duraklama Dönemi ve bir asırlık Gerileme Dönemi geldi. Son 130 yılda sürekli toprak kayıpları ile 1.Dünya Savaşı bitiminde dağıldı. Yerini, kuruluşuna M. K. ATATÜRK'ün önderlik ettiği Türkiye Cumhuriyetine bıraktı.

Doğaldır ki, imparatorluğun kültürel yapısı da, gerek hüküm sürdüğü toprakların özelliklerini, gerekse de batılı ilişkilerin gelişimiyle dış dünyanın etkilerini yansıttı. Burada ağırlıklı olarak siyaset, iktisat, toplum, askerlik ve geleneksel teşkilat düzenini görüyoruz. Bilim, kültür-sanat ve düşünce sistematığı de mevcut idari ve toplumsal yapının örgüsünü oluşturdu. Özel mülkiyet kavramı henüz gelişmediğinden, fethedilen coğrafyalarda toplum yararına işlevsellik ön planda tutularak cami, türbe, tekke, medrese gibi ibadet ve eğitim kurumları; darüşşifa/hastane, çeşme, sebil, imaret, hamam ve kervansaray vb. yapıların inşası ile bölge halklarının, askeriyenin, kervanların yaşam ihtiyaçlarına hizmet sağlandı. Tüm unsurlar Türk ve İslâmi geleneklere dayandırıldı.

17.yy.dan başlayarak idari teşkilat, politika, bilim ve eğitim faaliyetleri yavaşlarken çinicilik, hattatlık, minyatür, musiki sanatlarında başarılı örnekler verildi.

Türklerin Müslümanlığa geçişi ile Arap alfabesi ve dili benimsendi. Osmanlıda ise dil seçiminde çeşitlilik vardı. Devlet yazışmalarında resmi dil Türkçe, din ve bilim dili Arapça, edebi dil Farsça idi. Osmanlıca denilen ifade dili ise Arapça/Farsça/Türkçe karmasıydı. Coğrafi dağılımı itibariyle Osmanlı tebaa ve reaya kimi yerlerde dili, dini, ırkı farklı heterojen bir topluluktu. Bölgesel dağılıma göre birbirinden yer yer kesin çizgilerle ayrılan bu demografik yapıyı, Osmanlı devlet ve teşkilat düzeni uzun süre bir arada ve ayakta tutmayı başardı. Ne var ki, Prof. Dr. Baykan Sezer'in tanımına göre, "Anadolu'nun Türkleşmesinde, Türkler yurt değiştirdikleri halde kimlik değiştirmediler. Osmanlı ise Batılılaşmada yurt değiştirmedikleri halde kimlik değiştirdi."

18.yy.dan başlayarak batı kültürü ve değerleri ile tanışan Osmanlı'nın toplumsal yapısı yeni fikirleri, teknolojileri benimsemeye, uygulamaya ve geliştirmeye yatkındı. Bu yolla çağdaşlaşma çabaları yeni hayat tarzlarını çeşitli alanlara taşıdı.

Osmanlıda matbaanın kuruluşu (1727) batıya göre çok yeni olmakla birlikte, kağıt yapımına başlanması dönüşümün en belirgin sembollerinden biri oldu.

Gerçi, daha 1488'de İstanbul Musevi cemaati, 1567'de Ermeni ve 1627'de Rum cemaatleri kendi matbaalarını kurmuşlar; İbranice, Latince ve kendi dillerinde olmak üzere çeşitli yayınlar yapıyorlardı.

Matbaanın kurulmasıyla birlikte çok sayıda Türkçe gazete ve kitap; ilk olarak da Van'lı Mehmet Efendi'nin (16.yy) "Kitab-ı Lügat-ı Vankulî" adlı sözlüğü basıldı. 1831'de ilk resmi gazete Takvim-i Vakayî, 1840'da İngiliz tüccarların Ceride-i Havadis, 1860'da ilk özel gazete Ayine-i Vatan, 1867'de devrimci ve yenilikçi fikirlere öncülük eden muhalif gazete Muhbir yayınlandı. Yayın faaliyetleri aydın kesim ile geniş halk kitlelerinin bilinçlenmesinde, okur-yazarlığın artmasında, bilim, kültür ve düşünce hayatının zenginleşmesinde, farklı düşünce akımlarının yaygınlaşmasında önemli rol oynadı.

BATININ GELİŞİMİ VE OSMANLININ GERİLEMESİ - Avrupa'nın 16.yy - 17.yy arası askeri ilimleri geliştirmesiyle yüzyılın sonlarında ekonomik ve teknolojik alış-veriş sınırlandı. Oysa Osmanlı, Fatih zamanında olduğu gibi, savaş sanatı ve teknolojisinde batının çok ilerisindeydi. Ancak, Eski Samî dilinde "güneşin battığı yer" Ege Denizi batısındaki EREP / EUROPA 18.yy.da eğitilmiş insan kaynakları ve sömürgecilik sayesinde bilim ve teknolojiye hızla gelişti.

İlk olarak İngiltere'de başlayan sanayi devrimi kısa sürede Avrupa ülkelerine yayıldı. Ancak gerekli hammaddelerin temini için doğal kaynaklar sınırlı ve yetersizdi. Bu durum sömürgeciliğin yayılcı kimliğini emperyalist amaçlar doğrultusunda hızla geliştirdi. Böylece, batının bilim ve teknolojiye kazandığı üstünlük, doğunun geçmişteki hakimiyetini gerilettiler. Yoksullaşan doğunun Osmanlıdan uzaklaşması vergi gelirlerini azalttı. 18.yy.da savaş teknolojisi, disiplinli ordusu, kültürü, sanatı ve sosyal yapısı üstün bu askeri ve siyasi güç zayıfladı. Üç kıtaya yayılan büyük devlet etkisi kayboldu.

Oysa bir zamanlar güçlü donanması ile “Osmanlı Gölü” denilen Akdeniz’in hakimi imparatorluk, A.B.D. bandıralı gemilerin Akdeniz’de serbest dolaşımı ve Cezayir

esirlerinin iadesi karşılığında topluca 642.000 altın ve 1818’e kadar da A.B.D.’den vergi olarak yılda 12.000 Osmanlı altını almıştı.¹ Duraklama dönemine gelindiğinde fetihler giderek azaldı. Devletin bekası için gerekli kurumlar genel ve zorunlu ihtiyaçları karşılamada yetersiz kaldı. Batının makineleşen sanayi gelişmelerine karşı Osmanlı’nın tarım ekonomisi zayıfladı. Kitlelerin yaşam koşulları gitgide zorlaştı.

18.yy.dan itibaren Avrupa başkentlerine imparatorluk temsilcisi elçiler gönderilmeye başlandı. Siyasi ilişkilerin ilerlemesiyle Osmanlı Avrupa kültürünü tanırken, Avrupa da Osmanlı kültürüne yakınlığa ulaştı. III.Selim ve II.Mahmut dönemlerinde ilişkiler arttı. Batılı eğitim önem kazanırken, 1773’de İstanbul’da ilk mühendislik mektebi açıldı. “Mühendishane-i Berrî-i Hümayun”da inşaat mühendisliği, haritacılık, gemi inşaatı eğitimleri; 1826’da kurulan “Tıbbiye-yi Şahâne” ile de çağdaş tıp eğitimi başladı. Harbiye okullarının açılmasıyla askeri öğrenciler Avrupa’da eğitime gönderildi. II.Mahmut Dahiliye, Hariciye ve İktisat Nezaretleri/Bakanlıkları ile Mekteb-i Maarif-i Adliye’nin kurulmasına ve sivil devlet memurlarının yetişmesine öncülük etti.

1876’da Anayasal-Parlamentar sistemine geçişte, Osmanlı Masonlarının çalışmaları etkili oldu. 19.yy.da ilan edilen Islahat Fermanı ile toplumsal yaşam yeniden düzenlendi. Millileşme yolunda, Fransız İhtilâli ile Avrupa’dan yayılan özgürlük-eşitlik-kardeşlik kavramları üzerine, konuşamayan halkın sesi olan edebi eserler yazıldı. Güzel sanatlar ve mimarlıkta batılı etkiler görülmeye başladı. Saray erkânı ile yönetici ve aydın sınıfın günlük yaşam, giyim-kuşam, musiki ve diğer sanat dallarında yerleşik beğenileri giderek değişime uğradı. Mesenlerin Avrupa sanat dünyasındaki etkileri, benzer biçimde Osmanlıda da mimari, musiki, edebiyat, çinicilik, oymacılık, nakkaşlık, hattatlık, tezhip, ciltçilik vb gibi sanat ustalarına çok ciddi saray destekleri sürdürüldü.

Böylece, Osmanlı’nın batı ile aralarında gitgide açılan çağdaş uygarlık farkını azaltma gayreti içine girildi. Bu çerçevede Avrupa’dan çeşitli dallarda uzmanlar getirildi. Daha çok kol gücü ve el işçiliğine dayalı üretim dallarında, küçük ölçekli de olsa makineleşme dönemine geçildi. Kimi sanayi makineleri parçalı ya da bütün halde, hatta onları çalıştıracak usta ve işçileri ile birlikte Avrupa’dan ithal edilmeye başlandı.

1492’de Aragon Kralı II.Ferdinant tarafından İspanya’dan çıkarılan Sefarat yahudi nüfusunun büyük bölümünün Osmanlı topraklarına kabulü ve korunmaya alınması ile Doğu Avrupa, Sırbistan, Bosna gibi ülkelerdeki gayri-müslim halk ile kısa sürede çok sayıda elit bilim adamı, diplomat, tüccar ve seçkin sanatkâr topluluğu Osmanlıya bilim ve teknoloji transferine yardımcı oldu.

Gerçi, yaklaşık iki yüzyıl süren Haçlı Seferleri sırasında, Hıristiyan İspanyollar Müslümanlardan top ve barut tozu yapımı gibi dönemin çok önemli savaş teknolojisini öğrenmişlerdi. 1340-1342 arasındaki Endülüs El Cezire kuşatmasında İngilizler de bu teknikleri öğrendiler ve 1346’da Fransızlara karşı kullandılar. Bu suretle, İslâm dünyasındaki bilimsel ve teknolojik uygulamalar Haçlı Seferleri ile Batı’ya taşınmış oldu.

Avrupa'nın giderek zenginleşmesi ve yaşam düzeyinin gelişimiyle, düşünce ve sanat eserlerine değer veren, sanatçılara ve bilim adamlarına parasal destek sağlayarak onları koruyan Mesen sınıfı oluştu. Aynı dönemde Osmanlıda mimarlık sanatı ve çinicilik gelişirken; Fransa'da mimari ve güzel sanatlar, Almanya'da din ve edebiyat, İngiltere ve İspanyada edebiyat alanlarında Rönesans yaşandı. Akıl, düşünce ve inanç sistemleri güçlendi.

Ancak, 15.yy-18.yy Avrupa'sında, devlet gücü ve güvenliğini artırmak için ulusların ekonomik yaşamını düzenleyen Merkantilizm hakim oldu. Devletler arasında giderek artan siyasi, sosyal ve ticari ilişkiler geçimlik tarımsal faaliyetleri olumsuz etkiledi. Kapitalizmin ilkel örneği ev ve el sanayi yetersiz kaldı. Önceleri, büyük toprak ve sermaye sahipleri üretimin ihtiyacı hammaddeyi evinde çalışıp üretene verdi. Sanayi makinelerinin gelişimiyle daha yüksek miktarlarda üretim imkânları arttıkça, üretime katılanlar belirli iş merkezlerinde toplanarak çalışmaya başladılar. Bu suretle fabrikaların gelişip sayıca artmaları işçi sınıfının doğuşuna yol açtı.²

Tarımsal gelişmelerle artan nüfus yoğunluğu küçük yerleşim bölgelerinden kentlere göç etmeye başlayınca, hazır olan iş gücü sanayi nüfusuna dönüştü. 18.yy.da buhar makinelerinin üretimine geçilmesiyle, İngiltere pamuklu dokuma sanayini başlattı. Ardından, ticari gemilerin yapımına öncülük etti. Yeni kömür madenlerinin açılması ve demir cevherinin fabrikalarda işlenmesi, ulaşım ve taşımacılık amaçlı ticari demiryollarının yapımını hızlandırdı. Ürünlerin uzak mesafelere kolayca nakliyesi sağlandı. 1870 sonrasında da sırasıyla çelik, elektrik, Petro-kimyasal maddelerin üretim ve kullanımları arttı.

İngiltere, İspanya, Portekiz, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda gibi Batı Avrupa ülkeleri teknolojik ve ekonomik gelişimlerini coğrafi keşiflerle başlayan sömürgecilik ve dış ticaret sayesinde başarıyla sürdürdüler. Önemli bölümünü sömürgelerden sağladıkları hammaddeleri işlediler. Bunları hem sanayi hammaddesi hem de mamul ürün olarak kullanırken aynı zamanda yabancı ülkelere de ihraç ettiler ve sömürgelere pazarladılar.

Bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı sömürgeciliğe karşı koydu. Teknolojik çağdaşlaşma yarışında geri kaldı ve büyük ekonomik kayıplara uğradı. 17.yy sonlarına doğru batının geniş coğrafi alanlarda siyasi ve ekonomik hakimiyeti giderek artarken, Osmanlı'nın ekonomik ve teknolojik alışveriş imkânları azaldı. Gereklî madenler ve diğer önemli hammaddeler ya yetersiz kaldı ya da gereği gibi işletilemedi. Avrupa, İngiliz mallarına karşı kendi sanayine gereklî önlemlerle korumacı kalırken, Osmanlı ise İngilizlere önemli vergi kolaylıkları sağladı. Bunun sonucunda pamuklu iplik sanayi, çelik bıçak yapımı, İznik ve Kütahya çiniciliği gibi önemli üretim kolları büyük darbe aldılar. İthalat artarken ihracat gittikçe düşerek aradaki fark derinleşti.

Diğer yandan savaş harcamaları arttı, ekonomik çöküş hızlandı. Avrupa'nın giderek artan ve çeşitlenen sanayi ürünlerinin pazarlanmasında, diğer dünya ülkeleri gibi Osmanlı toprakları da önemli bir dış pazara dönüştü. Daha ziyade el işçiliğine dayalı üretimler sanayi ürünlerinin dayanılmaz baskısı altında ezildi. Nakkaşlık, hattatlık,

tezhip, ciltçilik, taş-ahşap-maden oymacılığı, kakmacılık gibi özel ve değerli el sanatları eski önemini yitirdi. Minyatür yapımı bile yerini batılı resim sanatına bıraktı.

Bu arada Osmanlı topraklarındaki diplomatların tek yanlı gayretleriyle de batının imparatorluk üzerindeki ekonomik etkinliği/işgali giderek arttı. Gerçi, 18.yy sonlarına doğru III.Selim top, gülle, mayın ve barut imalâtını artırmıştı. Ancak, bunların ekonomik getirisi yetersizdi. 19.yy başlarında devletin ve ordunun askeri ve idari teçhizat/donanım ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla İstanbul'da, Eyüp civarında iplik fabrikası, Beykoz'da deri ve ayakkabı fabrikaları kuruldu. Sarıyer Hünkâr'da elbise, Haliç Feshâne'de fes yapımı, Tophane'de buharlı makineler ile top dökümü, Dolmabahçe'de tüfek imalâtına geçildi. Ayrıca, Marmara Denizi kıyı şeridi boyunca dönemin önemli sanayi ve zirai tesisleri kuruldu. Ancak küçük ölçekli sanayi denilebilir bu tesisler, Horasan'lı Ahi Evran tarafından 1205'de kurulmuş esnaf dayanışma teşkilatı "Ahilik" kurumu ile sınırlı düşük kapasiteli üretimlere elverişliydi.

Diğer yandan, Avrupa'da küçük işletmelerin büyük sermayeye geçişi ile ucuz ve bol üretim dünya ticaretini derinden etkiledi. Kaliteli hammadde temini ve pazarlama sorunları, Avrupa için Osmanlının yer-altı ve yer-üstü zenginlikleri ile demografik yapısı önem kazandı. Bu bağlamda, Osmanlının sahip olduğu zengin hammadde yataklarını ve küçük ölçekli de olsa yerli sanayini korumada gerekli ve yeterli önlemler alınmadı. İşsizlik arttı, dış ticaret dengesi iyice bozuldu. Özellikle, devlet desteği yetersiz kalan geleneksel el sanatları eski önemini kaybetti. Avrupa malları iç pazarı adeta istila ettiğinden yerli sanayi de böylece baltalanmış oldu. Aynı zamanda, batının ihtiyacı olan hammaddeler gümrük muafiyetleri ile gerçek değerlerinin çok altında ucuza ihraç edilirken, Avrupa'dan mamul mal ithalatı arttı.

Bu arada girişilen yeni savaşlar devlet maliyesini fazlasıyla zayıflattı. Fetih ganimetleri kesildi. Ekonomik gerileme siyasal çöküşü hızlandırdı. Devletin bekası için batılı ülkelerden sağlanan borçların faizleri dahi ödenemedi. Sonuç olarak iflas gerçekleşti. 1881'de Düyun-u Umumiye teşkilatı Osmanlının devlet gelirlerinin büyük bölümüne el koydu. Bu suretle, Osmanlının malî bağımsızlığı da sona erdi.

Yaklaşık yüz yıllık bir dönemin sonunda (1815-1914) 1.Dünya Savaşı başladı. Böylece, batının global ölçekli ulusal çıkarları ve pazar payı paylaşımı yeni bir dünya düzenine doğru ilerleyerek gelişen farklı bir boyut kazandı.

SONUÇ - Bugün Osmanlı kültür mirası ve uygarlığının, çağdaş değerler bütünü içindeki evrensel rolü ve etkisinin sorgulanmasında yarar vardır. Geçmişimizin övünç kaynağı olan bu güçlü miras, devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü olan Osmanlı memaliki üç kıtaya yayılırken:

- Fetih yoluyla elde edilen yabancı ülkelerin yerleşik toplumsal değerleri Osmanlıyı nasıl ve ne ölçekte etkiledi;
- Bu etkiler en çok hangi alanlarda kendini gösterdi;

- Fethedilen topraklara kendi çok yönlü ve zengin kültürünü nasıl ve hangi biçimlerde taşıdı;
- Bu ülkelerle aralarındaki karşılıklı kültürel etkileşimin sonuçları neler oldu;
- Etkileşim daha ziyade hangi alanlarda ortaya çıktı;

Bu bağlamda ülkeleri olduğu kadar insanlığı etkisi altına alan, bir anlamda teknolojik, ekonomik ve siyasi gelişimlerle yayılan dayatmalar karşısında imparatorluk mirasımız yeterince yenilenip, geliştirilerek sürdürülüyor mu?

Burada tartışılması yararlı olan, toplumsal mekanizmalarda böylesi bir eğilim, istek, inanç ve de eylemler bütünüünün varlığının irdelenmesidir. Kanımca, Osmanlının kültürel ve sanatsal bağlamda oluşum ve gerçekliklerini değerlendirirken, diğer yandan çağdaşı dış ülkelerde yaratılmış eserleri, o ülkelerin kültürel yapılarını da dikkate alarak kıyaslama yoluyla önyargısız değerlendirmelerin yapılması aydınlatıcı ve isabetli olur.

Osmanlı gerçekten muhteşemdi. Bir dünya imparatorluğu olarak yüzyıllar boyunca hak ettiği değeri ve önemi sürdürdü. Sahip olduğu askeri teknikler, maden işleme sanatındaki üstün becerileri, yenilmez güçlü orduları ile savaş alanlarında fırtınalar estirdi. Ancak, burada dikkate alınması yararlı bir diğer husus da Osmanlı dünyasında bu gelişmeler yaşanırken, çağdaşlarının kültür-sanat-teknoloji alanlarındaki uygarlık düzeyi hangi seviyede idi.

Avrupa'da inşa edilen çok sayıdaki görkemli sivil ve kraliyet yapılarının Osmanlı yurdunda benzer örnekleri yapıldı. İslâmi değerler ve ihtiyaçlar çerçevesinde devrin önemli eğitim kurumları olan medreseler, tekkeler, türbeler, külliyeler, imarethaneler, sebiller, kervansaraylar inşa edildi. Mimari yapıların giydirilmesi ve süslenmesinde cam, ahşap, çinicilik ve taş işçilikleri gelişti. Yaşam alanlarına yönelik kumaş ve halı dokumacılığı, yazı, tezhip, minyatür, kalem işi, malakâri gibi el sanatlarında eşsiz örnekler yapıldı. Çok değerli büyük ustalar yetişti.

İmparatorluk tebaa asırlar boyunca camilerde ibadet etti; çeşmelerden suyunu taşıdı; köprülerden nehirlere aştı; kervansaraylarda konakladı; medreselerde eğitim gördü. Bütün bunlara bakarak, Osmanlı sanat olgusunun kitlelere ulaştığını varsaymak ne kadar gerçekçi olabilir. Zihinlerde bu eserlerin önemi ve sanatsal değerleri üzerine kalıcı, etkileyici ve geliştirici bir bilinç oluştu mu?

Şüphesiz ki, egemen yönetici sınıfı, sahip olunan eserlerin yarattığı büyük hazzı ve estetik algısını derinlemesine yaşadı. Ancak, bu güçlü kültürel altyapı yoksul halka yeterince ulaşmadı ve farkındalık yaratmadı. Kırsalda üretime katılan halkın, beylikler eliyle toplanan vergileri, devletin ihtişamına yaraşır harcamalarına ayrılan bütçeyi beslemeyi sürdürdü.

Tabii ki, bu büyük imparatorluğun tarihsel süreçte misyonunun sona ermesi, artakalan kültürel kimliğin de son bulması anlamına gelmedi. Batı, güçlü ve derin izler taşıyan bu kimliğin sahip olduğu değerleri, ekonomik getirisi yönünde keşfe çıkmakta; musikisini, sanatını, yeme-içme-yaşam tarzlarını, kendi dünyasında yaşamaya istekli görünmekte. Akademik çevreler, uluslararası sanat pazarları, resmi ve özel koleksiyonlar, zengin bir ilham kaynağı olan Osmanlıya giderek daha ziyade merak ve alâka duymakta.

Son olarak denilebilir ki, batı dünyası da 21.yy.da Osmanlı tarihinin asırlar öncesinden gelen değerlerini, sanatını, özgün estetiğini yeniden tanımlıyor, yorumluyor, benimsiyor. Pekiyi, bu eşsiz mirasın geliştirilerek yaşatılmasına Türk toplumu ne kadar destek veriyor, genç kuşaklarda nasıl farkındalık yaratılıyor?...

KAYNAKÇA -

- 1 - Edward C. Clark, “Osmanlı Sanayi Devrimi” , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, No.3692, s.37-52, <http://www.friendfeed-media.com/a234/c922147> (makale s.5/1)
- 2 - Ekmeleddin İhsanoğlu, “Osmanlılar ve Batı Teknolojisi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, No.3692 <http://www.m.friendfeed.com/a234c>
- 3 - Ekmeleddin İhsanoğlu, “Osmanlı İmparatorluğunda Bilim, Teknoloji ve Sanayide Modernleşme Gayretleri “, İstanbul Üniversitesi, 2011, <http://www.iudergi.com/tr/index/11609/10870>
- 4 - Friedrich Engels, İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu (Çev.Oktay Emre) , İstanbul: Sosyalist Yayınlar, 1994 (makale s.6/2)
- 5 - Mehmet Devrim Topses, “Baykan Sezer’in Modernleşme Kuramlarına Yaklaşımı ve Max Weber Eleştirisi”, H.Ü. 2005 <http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/devrimtopses/pdf>
- 6 - Rhoades Murphey, “Osmanlılar ve Batı Teknolojisi”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, No.3692, s.7-20, <http://www.friendfeed-media.com/a234/c922147>
- 7 - Rifat Özdemir, “II. Dünya Savaşı Öncesi Osmanlı Batı Mücadelesi”, 1998, pp.141-163 <http://www.dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/806/1026>
- 8 - Sefer Şener, “Osmanlı Sanayileşme Süreci ve Bu Süreçte Özel Girişimin Rolü ”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2007, Cilt 9, Sayı 3, s.56-90 <http://www.sbe.deu.edu.tr/dergi>
- 9- Sezgin Kızılcıkel, Baykan Sezer’in Sosyoloji Anlayışı, Doğu-Batı Sorunu, 2008, Anı Yayıncılık
- 10 - Trablus Antlaşması, “The Barbary Treaties: Tripoli 1976”, <http://www.avalon.law.vale.edu/18th.century/bar1796>
- 11 - Wolfgang Müller-Wiener, “15-16. Yüzyıllar Arasında İstanbul’da İmalâthane ve Fabrikalar”, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1992, No.3692, s.53-120 , <http://www.friendfeed-media.com/a234/c922147/pdf>
- 12 - Yavuz Unat, “Osmanlı Teknolojisine Genel Bir Bakış”, <http://www.omerfarukdincel.com/tarihmakale/teknoloji/pdf>

